

Маковій Ю. Г., аспірант, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв

*Makovii Yu., PhD student,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv*

ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

GEOPOLITICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF ENERGY SECURITY

Зазначено, що джерелами небезпек є умови, явища, фактори, події, що мають потенційно деструктивний характер для енергетичної діяльності. Визначено заходи щодо державного регулювання розвитку енергетичної безпеки іноземними країнами: диверсифікація постачальників, створення стратегічних нафтових запасів, прискорене освоєння власних родовищ вуглеводнів, розробка альтернативних джерел енергії та заходів з енергозбереження. Зазначено, що в результаті кризи відбулися докорінні зміни у світовій нафтовій промисловості і геополітиці. Визначено, що нові учасники призводить до глобальних змін на світовому енергоринку: вносять свої правила взаємодії, змінюються напрямки світових енергетичних потоків, провідні гравці втрачають свій вплив, зростає ступінь невизначеності при прогнозуванні тенденцій розвитку енергоринку.

Ключові слова: державне регулювання розвитку енергетичної безпеки, енергетичних об'єкти, паливно-енергетичний комплекс, енергетична політика, диверсифікація постачальників.

It has been denoted that the sources of hazards are conditions, phenomena, factors, events that are potentially destructive in nature for the energy activities. The measures on the public regulation of the energy security development by foreign countries are defined: diversification of the suppliers, creation of the strategic oil reserves, accelerated development of the own hydrocarbon deposits, development of the alternative energy sources and energy saving measures. It has been defined that because of the crisis there were radical changes in the global oil industry and geopolitics. It has been determined that new entrants lead to the global changes in the world energy market: they are introducing their rules of interaction, the directions of the world energy flows are changing, the leading players are losing their influence, the level of uncertainty in forecasting trends of the energy market is increasing.

Key words: state regulation of energy security, energy facilities, fuel and energy complex, energy policy, diversification of suppliers.

Постановка проблеми. Вихідною умовою забезпечення державного регулювання розвитку енергетичної безпеки України є виявлення небезпек, здатних заподіяти шкоду енерго сфері та викликати порушення енергозабезпечення країни. Джерелами небезпек є умови, явища, фактори, події, що мають потенційно деструктивний характер для енергетичної діяльності.

При цьому явища, що вважаються небезпечними в тій чи іншій мірі, залежать від особливостей ціннісного ставлення до світу окремої країни. У сучасному державному управлінні, у зв'язку з різноманіттям країн і їх світоглядів, існує проблема сприйняття і розуміння один одного, які по-різному дивляться на одні й ті ж явища. Наприклад, американські дослідники Хілл Ф. і Гедді К. в своїй праці «Сибірське тягар» розцінюють освоєння і розвиток Сибіру як загрозу процвітанню Росії. На їхню думку, нераціонально витрачати сили на такий холодний і далеко розташований край, Росії треба стиснутися - зменшити свої економічні межі і розвивати тільки центральні регіони країни. Росія ж розглядає Сибір як джерело свого добробуту, а не тягар. Цей регіон допоміг країні стати енергетичною державою і зайняти гідне місце на міжнародній арені. В її холодному кліматі немає загрози, хоча є виклик, який створює певні труднощі при її освоєнні. Однак неоднозначний підхід до оцінки і розуміння небезпек не применшує важливості проблеми по їх своєчасному розпізнаванню і подоланню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сучасних проблемних аспектів державного регулювання розвитку енергетичної безпеки в Україні та визначенню іноземного досвіду результативності існуючих механізмів державного регулювання цієї галузі присвятили свої публікації такі вчені, як М. Дикаленко, С. Голікова, О. Стоян, Б. Чобанова та ін. Однак чимало питань стосовно визначення напрямків геополітичні аспекти державного регулювання розвитку енергетичної безпеки залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження геополітичні аспекти державного регулювання розвитку енергетичної безпеки, проблем функціонування в сучасних умовах та окреслення шляхів впливу державного регулювання на розвиток енергетичної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Завдання державного регулювання розвитку енергетичної безпеки України забезпечити будучи багатоаспектною і пов'язаною з використанням різних видів сировини, на всіх етапах виробництва енергії, з розвитком інфраструктури, з безліччю енергетичних об'єктів, з міжнародним співробітництвом, зумовлює широкий спектр небезпек на шляху її досягнення, які можна класифікувати за різними ознаками. По відношенню до держави - внутрішні і зовнішні. За масштабом негативних наслідків - національні і глобальні. За джерела походження - техногенні, економічні, природні, соціальні, екологічні, політичні. Техногенні загрози пов'язані з порушенням функціонування енергетичних об'єктів в результаті аварії, жеж, вибухів та тощо. До них також відноситься фізичний і моральний знос паливно-енергетичного комплексу. Природними джерелами загроз є стихійні

лиха: повені, землетруси, урагани, цунамі та тощо. До економічних загроз відносяться світові кризи, брак власних коштів для модернізації та інновації, дефіцит інвестицій, залежність від імпортного обладнання та ін [1, с. 16]. Соціальні загрози пов'язані з діяльністю людини, його некомпетентністю, безвідповідальністю, злим умислом, трудовими конфліктами, страйками та ін. До політичних загроз відносяться державні перевороти, терористичні акти, слабкий політичний, економічний та військовий вплив держави в світі, геополітичні чинники, етнічні конфлікти, інформаційні війни та ін. Складність політичних загроз, з точки зору їх попередження і подолання масштабів наслідків, полягає в їх суб'єктивності, емоційності, малої передбачуваності.

І все ж будь-яка класифікація досить умовна. Дуже часто загроза, будучи технічною проблемою, має екологічні наслідки, вимагає економічних заходів і державного регулювання для її усунення. Виявлення і аналіз всього спектру загроз енергетичній безпеці є необхідним фактором для розробки підходів і заходів щодо їх подолання, що становлять зміст державного регулювання розвитку енергетичної безпеки, його зовнішньої і внутрішньої енергетичної політики.

Для знаходження ефективних шляхів нейтралізації будь-яких загроз важливо розуміти їх природу: причини виникнення, тенденції розвитку, ступінь і масштаб дестабілізуючого впливу та ін. Аналіз становлення проблеми забезпечення енергетичної безпеки в історичній ретроспективі представлений в таблиці 1, яка наочно показує, які події створювали небезпеки для енергосфери, які формувалися реальні загрози її надійному функціонуванню і які використовувалися методи державного регулювання розвитку енергетичної безпеки.

Серед основних заходів щодо державного регулювання розвитку енергетичної безпеки країнами були використані: диверсифікація постачальників, створення стратегічних нафтових запасів, прискорене освоєння власних родовищ вуглеводнів, розробка альтернативних джерел енергії та заходів з енергозбереження [2]. Велика увага стала приділятися розвитку ядерної енергетики.

Крім того, ця подія перетворила нафту в політичну зброю - постачальники використовували її як засіб політичного тиску на країни імпортери. Ембарго стало економічною дією, яка продиктована політичними мотивами і вимагали політичного рішення. До цього моменту нафта вже була основою економіки всіх країн, але тепер нею щільно зайнялися політики. За словами Єргіна: «Нафта вже стала територією президентів і прем'єрів, міністрів закордонних справ, фінансів і енергетики, конгресменів і парламентаріїв, регулювальників і царів» [3, с. 110].

Держави почали розробляти національні концепції енергетичної ки, був запущений механізм націоналізації нафтової видобувної промислі. Країни - імпортери об'єдналися в Міжнародне енергетичне агентство, для

спільного вирішення проблеми «безпеки поставок», яка стала головним аспектом енергетичної безпеки цього і наступних періодів [4, с. 98].

Таблиця 1

Ключові моменти формування проблеми енергетичної безпеки

Період	Події	Основні проблеми та загрози енергетичній безпеці	Шляхи нейтралізації загроз
1911 р.	-переведення англійського флоту на нове паливо - нафта - закупівля нафти в Персії	- залежність від зовнішніх постачальників - загроза зриву поставок - проблема забезпечення надійності поставок	- диверсифікація джерел поставок - зміцнення політичних зв'язків між державами
1973-1974 рр.	- арабо-ізраїльська війна 1973 р. - «Нафтове ембарго» країн ОПЕК - Перша світова енергетична криза	- зростання ціни на нафту і посилення конкуренції між імпортерами - нафта стала політичною зброєю	- створення МЕА - перші національні концепції енергетичної безпеки - диверсифікація джерел поставок - освоєння власних місце-народжень вуглеводнів - створення стратегічних нафтових запасів - розробка поновлюваних джерел енергії - розвиток ядерної енергетики - енергозбереження
1979-1982 рр.	- Іранська революція 1978-1979 рр. - Друга світова енергетична криза	- зрив поставок в результаті іранської революції - подальше зростання ціни на нафту - зростання споживання енергоресурсів - загострення проблеми «безпеки поставок»	- політика економії енергії - масштабне заповнення сховищ - форсований розвиток ВДЕ і атомної енергетики - інтенсифікація виробництва нафти виробниками
1986 р.	- Третя світова енергетична криза	- перевиробництво нафти	- створення спотових ринків і торгівля нафтою

Період	Події	Основні проблеми та загрози енергетичній безпеці	Шляхи нейтралізації загроз
	- Аварія на Чорнобильській АЕС в СРСР	- зниження попиту і падіння цін на нафту - масштабні скорочення витрат на виробництво вуглеводнів - екологічні наслідки аварії на АЕС	на біржі - обговорення екологічної безпеки атомної енергетики - активізація розробок ВДЕ
2000 р. – по теперішній час	- 2002-2003 - скорочення видобутку нафти у Венесуелі - 2003-2011 - війна в Іраку - 2005 г. - урагани «Катріна» і «Рита» в Мексиканській затоці - 2011 року - аварія на АЕС Фукусіма-1	- «Потрясіння попиту» - розширення групи споживачів - загострення конкуренції - проблеми транзиту - загроза терористичних актів - політична нестабільність в вуглеводневих районах світу - екологічні обмеження використання викопного палива	- спроба рівноправного співробітництва між експортерами та імпортерами - перехід від нафти до газу - розширення інвестиційної політики - диверсифікація як основний принцип енергетичної безпеки - «Зелена енергетика» - посилення регулюючої ролі держави в енергетичній сфері

Друга енергетична криза, що охопила період з 1979 по 1980 роки, ще більш посилила небезпеку відсутності власних запасів енергосировини. Іранська революція 1978-1979 років привела до зриву поставок, почалася паніка серед країн-споживачів [5, с. 165]. Ціни на нафту підскочили з 13 до 34 доларів за барель. Основними заходами державного регулювання розвитку щодо подолання нових викликів стала політика економії енергії, масштабне заповнення сховищ, форсований розвиток альтернативних джерел енергії та атомної енергетики, поява «спотових» ринків з негайною оплатою і доставкою товару, торгівля нафтою як звичайним товаром на біржі.

Третя енергетичний криза 1986 р., причиною якої стала перевиробництво нафти в результаті змови США та Арабських стран і Чорнобильська аварія в СРСР, створила проблеми забезпечення енергетичної безпеки в країнах, які торгують енергоресурсами. В результаті зниження попиту ціни почали стрімко падати і повністю вийшли з-під контролю. Паніка почалася серед експортерів. Неможливість реалізувати товар і різке скорочення доходів призвели до масштабного зменшення витрат на виробництво вугле-

воднів і поставили видобувну промисловість багатьох країн під загрозу закриття [6, с. 265].

В результаті кризи відбулися докорінні зміни у світовій нафтовій промисловості і геополітиці. Головною подією стало перетворення нафти в звичайний товар, торгів на біржі, а також «спотові» ринки, з негайною оплатою і доставкою товару [7, с. 8]. Сьогодні в структурі ціни на нафту з'явилася спекулятивна складова, що стала предметом вивчення економістів і політиків. Почалося широке обговорення екологічної безпеки енергетичних об'єктів, відмова ряду країн від використання ядерної енергетики і черговий виток активізації розробок поновлюваних джерел енергії.

Висновки. Сучасний етап у розвитку світової енергетики, з початку ХХІ століття, характеризується появою нових глобальних викликів і поглибленням старих протиріч, що підсилюють небезпеку надійному функціонуванню енергетичної сфери. Найбільшою загрозою стабільним поставкам вуглеводнів, на думку більшості фахівців, є зростання світової потреби в енергії на тлі зменшення пропозиції енергоносіїв. Світ у цілому стає все більш енергозалежним. Але найбільш високими темпами зростає споживання в країнах, що розвиваються Африки, Латинської Америки, Азії та особливо в Китаї та Індії, в зв'язку зі стрімким розвитком економік цих країн, високою енергоемністю їх національної промисловості, швидким зростанням чисельності населення, збільшенням душевого енергоспоживання та ін. [8]. Це призводить до глобальних змін на світовому енергоринку: нові учасники вносять свої правила взаємодії, змінюються напрямки світових енергетичних потоків, провідні гравці втрачають свій вплив, зростає ступінь невизначеності при прогнозуванні тенденцій розвитку енергоринку.

Крім того, процес збільшення споживання енергії супроводжується поглибленням сировинних проблем. По-перше, структура споживаних джерел енергії мало змінюється - в основному це вуглеводні і головним чином нафта. Однак сучасний етап отримання вуглеводнів характеризується виснаженням легко досяжних джерел і необхідністю вести видобуток в більш важкодоступних місцях, наприклад, підводне буріння, яке потребує капітальних вкладень, розвитку транспортної інфраструктури, пошуку інвесторів. До того ж, існують переробні заводи орієнтовані на нафту певної якості, можливість їх адаптації до інших сортів досить низька.

Побудова нових виробничих потужностей, крім матеріальних витрат, вимагає певного часу і документального узгодження з владою в будь-якій державі, що представляється непростим завданням в зв'язку з наявністю різних обмежень, в тому числі екологічних. По-друге, розробка альтернативних джерел енергії поки йде недостатньо активно, і сьогодні вони не можуть скласти конкуренцію вуглеводням. А розвиток атомної енергетики ускладнюється несхвальним ставленням суспільства до неї.

Список використаних джерел

1. Євтушевський В. Фактори формування енергетичної безпеки України / В.Євтушевський, А. Кочединова // Вісник Київського національного університету ім.Тараса Шевченка. – 2009. – С. 15-17.
2. Лойко В.В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://uiipp.org.ua/uplo>.
3. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів [За ред. В.М. Гейця, А.А.Мазаракі]. – К. : КНТУ, 2008. – 389 с.
4. Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення / За ред. А.І. Шевцова. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 264 с.
5. Енергетична безпека України / За ред. О.О. Воловича – Одеса: Фенікс, 2009. – 356 с.
6. Користін О.Є. Економічна безпека : навч. підручник / О.Є. Користін. – К. : Алєрта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
7. Дзядєкевич Ю. Енергетична безпека України та шляхи її реалізації / Ю. Дзядєкевич // Сталій розвиток економіки. – 2014. – № 2. – С. 5-13.
8. European Commission, 2010. EU Energy Trends to 2030 – Update 2009. Luxembourg: Publication Office of the European Union [Electronic resource]. – Access mode: <http://ec.Europa.eu/energy/observatory/trends2030/doc/trendsto2030update2009.pdf>.

References

1. Yevtushevskiy, V., Kochedynova, A. "Factors of energy security formation in Ukraine" [Faktory formuvannja energetychnoj bezpeky Ukrainy]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im.Tarasa Shevchenka* 107-108 (2009): 15-17. Print.
2. Loiko, V.V. "Energy security in the context of economic security." Web. 25 Jun. 2017. <<http://uiipp.org.ua/uplo>>.
3. Heiets, V.M. and Mazaraki, A.A. *Priorities for the national economic development in the context of globalization challenges* [Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiynykh vyklykiv]. Kyiv: KNTU, 2008. Print.
4. Shevtsov, A.I. *Energy security in Ukraine: strategy and mechanisms of ensuring* [Enerhetychna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia]. Dnipropetrovsk: Porohy, 2002. Print.
5. Volovych, O.O. *Energy security in Ukraine* [Energetychna bezpeka Ukrainy]. Odesa: Collected works, Feniks, 2009. Print.
6. Korystin, O.Ye. *Economic security* [Ekonomichna bezpeka]. Kyiv: Alerta; KNT; Tsentr uchb. lit., 2010. Print.
7. Dziadykevych, Yu.V. "Energy security of Ukraine and ways of its realization" [Energetychna bezpeka Ukrainy ta shljahy ii realizacii]. *Sustainable development of economy* 2 (2014): 5-13. Print.
8. European Commission, 2010. *EU Energy Trends to 2030 – Update 2009*. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Web. 15 Sept. 2017. <<http://ec.Europa.eu/energy/observatory/trends2030/doc/trendsto2030update2009.pdf>.html>.